

Domein C - Ruil

De eindterm van domein C luidt:

'De kandidaat kan in contexten analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en iedereen optimaal zijn comparatieve voordelen kan benutten. Voorts kan de leerling analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen.'

Voor havo Ruil

Een kandidaat kan in contexten:

- het verband *beschrijven* tussen productie, consumptie en ruil, inclusief de partijen die daar een rol in spelen.
- de rol van welvaart in het proces van ruil *beschrijven*.
- *beschrijven* dat ruil plaats kan vinden in abstracte goederen, zoals bijvoorbeeld CO2-emissierechten, muziekrechten en patenten.
- *verklaren hoe* bij ruil wederzijds voordeel kan ontstaan;
- het belang van eigendomsrechten bij fysieke ruil *beschrijven* en *met voorbeelden uitleggen* welke invloed eigendomsrechten hebben bij ruil;
- *beschrijven* hoe ruil belemmerd of gestimuleerd kan worden, inclusief de rol van de overheid hierin.
- *toelichten* wat speculatie is en hoe speculatie het ruilverkeer beïnvloedt.

Voor vwo Ruil

Bij vwo net als bij het concept schaarste, de verdieping gezocht worden door meer nadruk te leggen op onderzoeken in plaats van verklaren en beschrijven. Daarnaast kan er *meer* aandacht worden besteed aan redenen om handel te drijven (zie het pleidooi van de commissie Jacobs), zoals comparatieve voordelen, beschikbaarheid van productiefactoren; schaalvoordelen, variëteit ¹. Ook kan onderzocht worden waarom vergaande globalisering, een autonome natie en democratie niet daadwerkelijk samen kunnen gaan². Tot slot is het mogelijk om te onderzoeken waarom landen handelsverdragen aangaan en/ of protectionistisch beleid voeren.

Geld als smeermiddel van de ruil

Een kandidaat kan in contexten:

- *voorbeelden geven* van geld als ruil-, reken- en oppotmiddel;
- *verklaren* waarom transactiekosten niet alleen in geld kunnen worden uitgedrukt en waarom transactiekosten door de introductie van geld afnemen;
- randvoorwaarden *beschrijven* voor het functioneren van een geldsysteem (zoals fiducia en technische vereisten);
- het *benoemen* van de rol van banken in het (internationale) betalingsstelsel en het belang van vertrouwen in banken.
- chartaal geld van giraal geld *onderscheiden*;
- *met voorbeelden uitleggen* op welke wijze een commerciële bank door geldschepping zijn liquiditeitspositie kan veranderen en dit rekenkundig *onderbouwen*;
- *uitleggen* hoe digitalisering het betalingsgedrag beïnvloedt.
- alternatieve wijze van betalen *onderscheiden*, zoals cryptomunten en lokale betaalmiddelen.

---

¹ Comparatieve kostentheorie, Hekscher Ohlin model, Krugmans handelstheorie

² Rodrik's trilemma

- de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld *onderscheiden* en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.
- *uitleggen* hoe wantrouwen in geld en het geldsysteem het onderlinge ruilverkeer kan belemmeren.
- *berekenen* van het gewogen prijsindexcijfer.
- *beredeneren* wat de betekenis is van het gewogen prijsindexcijfer voor verschillende huishoudens.

Toelichting

Omdat betrouwbaarheid van het geldsysteem essentieel is voor het functioneren van een economie (of het economisch systeem), is het goed om stil te staan bij zaken die de betrouwbaarheid onder druk zetten. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door een historische periode te bespreken, zoals de kredietcrisis rond 2008, maar ook door in te gaan op een mogelijke val van de dollar of de euro (de eurocrisis). Het is voor leerlingen goed om te weten dat in geval van een dergelijke crisis de ruil tussen mensen, bedrijven op een andere manier geregeld *kan* worden, zoals een 'dollareconomie' waarbij de dollar de lokale valuta vervangt, zoals afgelopen jaren gebeurd is in Venezuela en Argentinië. Het is goed om hierin verschijnselen als hamsteren, speculeren, of de vlucht in (specifieke) goederen te bespreken. Zie bijvoorbeeld: <https://blog.onsgeld.nu/> Of: van [de WRR over geld en schuld](#).

Verkeersvergelijking Fischer

Met ingang van het schooljaar 2022-2023 is de Verkeersvergelijking van Fisher geschrapt uit het eindexamenprogramma. Het model kan vanuit dit domein als onderdeel van het schoolexamen worden besproken, bijvoorbeeld met behulp van het kaartspel Koehandel. Dit spel kan gespeeld worden in groepjes van vier tot vijf leerlingen. Leerlingen ervaren onder andere dat de toename van geld, het ruilproces vergemakkelijkt maar eveneens kan leiden tot prijsstijgingen.³

Alternatieve geldsystemen

In het kader van veranderingen in het geldsysteem (los van banksystemen) is het goed om aandacht te besteden aan cryptovaluta. Er kan ingegaan worden hoe dergelijke valuta zich verhouden tot bestaande valuta en of deze valuta het geldsysteem dienen of juist daarin een risicofactor vormen. Er kan ingegaan worden op de populariteit van dergelijke valuta, de totstandkoming van deze valuta (block chain technologie). Aandacht voor 'lokale' ruilsystemen is beslist aardig om aan de orde te stellen, ook omdat hier het ruilen en 'welvaart' (lokaal) centraal staan.

Speculeren

Verder kan het goed zijn om in te gaan op het verschijnsel speculeren. Voor leerlingen is het goed om te weten dat (valuta-) speculatie zowel tot snel geld verdienen als snel verliezen kan leiden. De mate waarin deze beslissingen door eenieder rationeel worden genomen, verschilt en kent om de reden van 'kudgedrag' risico's voor het geldsysteem.

Het is goed om de fluctuaties van beleggingsobjecten te koppelen aan vermogensopbouw en vermogensverschillen, zoals deze in domein E aan de orde komen in de vorm van 'ruilen over de tijd'.

---

³ Winnaar Peerprijs 2008, zie site VECON

Bepalen inflatie

Als het gaat om inflatie en het bepalen van de hoogte hiervan via een gewogen prijsindexcijfer, is het goed om in te gaan dat op grond van het uitgavenpatroon het effect van prijsverandering per huishouden kan verschillen. Dat prijsveranderingen verschillend doorwerken, is richting inkomensontwikkeling en vermogensontwikkeling belangrijk om mee te nemen. Hierbij zijn tal van verwijzingen naar andere domeinen (concepten) mogelijk.

Algemeen

Omdat dit domein niet grondig gewijzigd is, maar slechts op punten aangescherpt is, willen we dit niet in de vorm van lesmateriaal illustreren. Er is op grond van ervaring, traditie genoeg materiaal beschikbaar. 'Ruil' is een kern van het economisch proces, ook het cultureel en institutioneel kader zijn van belang om met leerlingen te bespreken. Waarom is het zo belangrijk dat eigendomsrechten geborgd zijn? Hoe moeten we ruilen tussen generaties zien ('oud geld') en in hoeverre wordt ongelijkheid doorgegeven (of niet)? Deze vragen geven aan dat het schoolvak in dit domein tegen maatschappijleer/ maatschappijwetenschappen aanschurkt. Ook geeft het aan dat het een gedeelde basis kent met het schoolvak bedrijfseconomie. Het idee dat een ruil per definitie tot stand komt, afgedwongen kan worden door de hoogste bidder, is beslist nodig om met kinderen te bespreken. Dit is namelijk niet alleen van belang voor het kennen van de eigen wereld, maar is eveneens van belang om (toekomstige) internationale verhoudingen en spanningen te begrijpen. Bij de totstandkoming van een transactie gelden behalve het geld dat de transactie behelst, ook andere argumenten, zoals de relatie tussen de beide landen. Of het feit dat naast genoemde transactie er een ander type ruil wordt gerealiseerd, zoals garantie op militaire steun van de (corrupte) regering.

Sleutelvaluta

Sleutelvaluta, zoals ooit de dollar ten volle was, is daarin wezenlijk om met kinderen te bespreken. Als je weet dat je geld kunt bijdrukken, omdat het als (onderling) internationaal betaalmiddel aanvaard (afgedwongen) wordt is een uiterst 'luxe' (maar ook vreemde positie). Zeker als op een gegeven moment het vertrouwen in een dergelijke (sleutel-) valuta wel wegvalt. De documentaire 'de dag dat de dollar valt' van het VPRO-programma Tegenlicht blijft daarin inzicht gevend.